

МЕТОДИ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Головним недоліком сучасних методик економічного аналізу є відсутність відповідних показників, які надавали б об'єктивну та достатню інформацію як про результативність діяльності підприємств корпоративного типу, так і про ефективність цього процесу. Сучасні умови господарювання, коли велика кількість підприємств є збитковими, висувають нові вимоги до якості та змісту аналітичної інформації, яка характеризує економічний стан таких підприємств. Використання традиційного набору показників не дає достатньої інформації для визначення динаміки розвитку економіки акціонерного товариства з метою управління економічними процесами менеджерами та контролю з боку власника.

Розробкою методик фінансово-економічного аналізу діяльності підприємств корпоративного типу займаються багато спеціалістів, які у своїх працях підкреслюють виняткову роль оцінки ефективності діяльності акціонерного товариства та пропонують шляхи удосконалення методичних підходів до економічного аналізу.

Особливості корпоративної форми управління висувають свої вимоги щодо вибору як критерію оцінки результативності, так і ефективності діяльності корпорації. Прибуток, який традиційно вважається показником, що вимірює фінансовий результат діяльності підприємства, віддзеркалює лише винагороду власника капіталу, в той час як в умовах діяльності акціонерного товариства необхідно оцінити ступінь економічної винагороди усіх учасників корпоративного управління – як акціонерів, так і робітників, менеджерів, кредиторів підприємства, держави.

У ролі критерію результативності в умовах корпоративного управління автором було запропоновано показник, що характеризує результат зусиль усіх учасників та відбиває міру суспільної вигоди – це додана вартість, яка створюється на підприємстві та розподіляється у формі заробітної плати, дивідендів, нерозподіленого прибутку, фінансових витрат і податків [1]. Таким чином, була обґрунтована доцільність використання показника доданої вартості для найбільш об'єктивної та достовірної оцінки результативності діяльності акціонерного товариства.

Інформація, що одержана на основі аналізу доданої вартості дозволить вибрати пріоритетні напрямки впливу на відповідні економічні чинники. Але невирішеною залишається найважливіша проблема виміру та оцінки розміру витрат, що супроводжують досягнення цього результату, а саме – визначення показників ефективності для умов корпоративного управління та методика їх подальшого аналізу.

Підвищення ефективності виробництва є головною економічною метою корпоративного управління та необхідною умовою створення достатнього результату для задоволення інтересів всіх учасників корпоративного управління. Отже, для цілей оцінки, контролю, аналізу та управління економікою акціонерних товариств необхідний критерій ефективності діяльності підприємства. Такий показник, по-перше, має бути побудований за класичною моделлю чинників ефективності – співвідношення витрат та результатів, а по-друге, – базуватись на обґрунтованому чиннику результативності корпоративного управління – показнику доданої вартості.

Отже, в ролі критерію ефективності в умовах корпоративного управління пропонується використовувати показник питомі витрати проміжного споживання (ППС), який обчислюється як відношення витрат проміжного споживання (минулої उपредметної праці) - (ПС) до виручки від реалізації (В):

$$\text{ППС} = \text{ПС} / \text{В} \quad (1)$$

Запропонований показник ППС за моделлю розрахунку є структурним показником, який вимірює окрему частку – витрати проміжного споживання в загальній величині виручки. Інтерес для дослідження може представляти також результат безпосереднього співставлення витрат проміжного споживання та доданої вартості. Отже, для цілей аналізу та контролю створення доданої вартості та управління цим процесом може бути застосований показник витратомісткості доданої вартості (ВДВ), який побудований за класичною моделлю показників ефективності та розраховується як співвідношення витрат проміжного споживання (ПС) та створеної на даному підприємстві доданої вартості (ДВ):

$$\text{ВДВ} = \text{ПС} / \text{ДВ} \quad (2)$$

Очевидно, що величина показників ппс і вdv буде залежати від галузевих особливостей виробництва, складу продукції, що виробляється, структури активів підприємства, рівня

продуктивності праці та ін. Отже, аналітичні порівняння цих показників можливі як на галузевому рівні, так і на рівні підприємства. Однак, найбільш об'єктивна інформація може бути одержана при аналізі їх динамічних характеристик. Так, зменшення значення показників ППС та ВДВ у аналізованому періоді часу в порівнянні з попереднім звітним періодом буде свідчити про зростання рівня ефективності на підприємстві, де створюється додана вартість, у той час як збільшення цих показників вказує на зниження ефективності.

Моделі розрахунку показників ППС і ВДВ дають можливість поглибити дослідження та надати додаткову інформацію для подальшого аналізу ефективності на факторному та кількісному рівні і, таким чином, вирішити наступні завдання економічного аналізу:

- визначити фактори впливу на ефективність діяльності підприємств в умовах корпоративного управління;

- розрахувати розмір додаткової або втраченої величини доданої вартості внаслідок зміни рівня ефективності діяльності акціонерного товариства.

Факторний аналіз динаміки ефективності діяльності підприємства в умовах корпоративного управління базується на подальшому дослідженні показника витратомісткості доданої вартості. Аналіз та управління показником ВДВ на рівні підприємства повинні здійснюватись через аналіз та управління факторами першого порядку, що впливають на його значення – ПС і ДВ. Усі можливі зміни значення запропонованого показника ВДВ можливі при різноспрямованих змінах рівня витрат проміжного споживання та доданої вартості.

Динаміка величини доданої вартості, що була створена підприємством, характеризується відносним відхиленням показника за аналізований період t від його значення у попередній період часу $t-1$:

$$\Delta^T ДВ_j = ((ДВ_j^T - ДВ^{T-1}_j) / ДВ^{T-1}_j) \times 100 \% \quad (3)$$

де $\delta^T ДВ_j$ - відносне відхилення показника доданої вартості j -го підприємства: $ДВ_j^t$, $ДВ^{t-1}_j$ – значення показника в аналізованому та попередньому періоді часу.

У свою чергу, динаміка витрат проміжного споживання характеризується відносним відхиленням показника за аналізований період t від його значення у попередній період часу $t-1$:

$$\Delta^T ПС_j = ((ПС_j^T - ПС^{T-1}_j) / ПС^{T-1}_j) \times 100 \% \quad (4)$$

де $\delta^T ПС_j$ – відносне відхилення показника витрат проміжного споживання j -того підприємства, %; $ПС_j^t$, $ПС^{t-1}_j$ – значення показника в аналізованому та попередньому періоді часу t .

Комбінації динамічних показників витрат проміжного споживання та доданої вартості сформувавши дев'ять квадратів у матриці факторного аналізу динаміки ефективності (рис. 1). По діагоналі матриці проходить межа між двома протилежними зонами - зоною зростання ефективності та зоною зниження рівня ефективності діяльності підприємства в умовах корпоративного управління.

Так, квадрати 2, 3, 6 відповідають позитивній тенденції у зміні рівня ефективності, який зростає у порівнянні із попереднім періодом часу через певні фактори, підвищення ефективності, що характеризується динамічними показниками квадрату 2, відбулося при зростанні дв та незмінних витратах ПС. Квадрату 3 відповідають такі фактори, що вплинули на ріст ефективності – зниження ПС та зростання ДВ. Фактори, що формують квадрат 6, є такі: це зменшення витрат проміжного споживання та незмінна величина доданої вартості у порівнянні із попереднім періодом часу.

Квадрати 1 та 9 можуть характеризувати як зростання, так і зниження рівня ефективності. Так як тенденції зміни факторів у кожному квадраті є односпрямованими, то динаміка показника ефективності – вдв залежатиме від співвідношення темпів росту (квадрат 1) або зниження (квадрат 9) показників ПС і дв. При більш високих темпах збільшення дв у порівнянні із ростом ПС відбувається зниження показника вдв і, відповідно, зростання ефективності (квадрат 1 – позитивна зона). Випередження темпів росту пс над зростанням дв призводить до зниження ефективності та відповідає негативній зоні квадрату 1 матриці факторного аналізу, у свою чергу, квадрат 9 також розподіляється між двома зонами – позитивною та негативною, позитивній зоні квадрату 9 відповідають умови, за яких темпи зниження ПС випереджають темпи зниження ДВ, а негативна зона цього квадрату характеризується такими факторами: відбувається зниження ДВ і зменшення пс при більш високих темпах зниження результату у порівнянні із зниженням витрат. Квадрат 5 займає центральне місце матриці факторного аналізу та характеризує незмінний рівень ефективності, що досягається при відсутності динаміки величини обох факторів першого порядку - витрат проміжного споживання та доданої вартості. Квадрати 4, 7, 8 відносяться до негативної

зони матриці факторного аналізу та характеризуються такими факторами. Квадрат 4 відповідає умовам, коли витрати проміжного споживання зростають, а розмір доданої вартості залишається незмінним. Фактори, що характеризують квадрат 7 – зростання витрат та одночасне зменшення доданої вартості, що призводить до різкого зменшення рівня ефективності. У квадраті 8 відбувається зниження показника доданої вартості при незмінних витратах проміжного споживання.

Діагональна лінія розподіляє матрицю на дві рівні зони – позитивну та негативну, що характеризуються протилежною тенденцією у зміні рівня ефективності, однак, слід звернути увагу на особливості, що пов'язані з умовами, які характеризують квадрат 9, розташований у позитивній зоні. Незважаючи на те, що квадрат 9 характеризується зростанням рівня ефективності, аналіз факторів першого порядку свідчить про досягнення цього стану при зниженні обсягу доданої вартості, яка характеризує результативність діяльності підприємства корпоративного типу та є критерієм досягнення його мети. Ця ситуація повинна бути під особливим контролем з боку органу управління акціонерного товариства, тому що зменшення розміру створеної на підприємстві доданої вартості може призвести до її нестачі для задоволення всіх учасників корпоративного управління.

динаміка витрат проміжного споживання	$\Delta^T ПС_j > 0$	$\Delta^T ПС_j = 0$	$\Delta^T ПС_j < 0$
динаміка доданої вартості			
$\Delta^T ДВ_j > 0$	-		
$\Delta^T ДВ_j = 0$	4 -		
$\Delta^T ДВ_j < 0$	7 -	8 -	-

Рис. 1. Матриця факторного аналізу динаміки ефективності діяльності підприємства в умовах корпоративного управління

Матриця факторного аналізу на основі систематизації умов співвідношення динамічних характеристик показників дв та питомих ПС дозволяє одержати інформацію про фактори першого порядку, що вплинули на рівень ефективності діяльності підприємства. Відповідно до визначених факторів орган управління акціонерним товариством розробляє напрямки впливу на фактори першого порядку та визначає склад дій по усуненню їх негативного впливу.

Наступним етапом є кількісний аналіз, який полягає у розрахунку розміру додаткової або втраченої величини результативності діяльності акціонерного товариства внаслідок зміни рівня ефективності.

Так, при зниженні пс зростає частка дв, що міститься в одиниці продукції, така динаміка показників означає одержання підприємством додаткової доданої вартості з кожної одиниці реалізованої продукції, таким чином, загальна умовна додаткова додана вартість ($уддв^t_j$), що створюється на підприємстві за рахунок підвищення ефективності діяльності, дорівнює:

$$уддв^t_j = \left(\frac{ПС^{t-1}_j}{B^{t-1}_j} - \frac{ПС^t_j}{B^t_j} \right) \times V^t_j, \quad (5)$$

де V^t_j, V^{t-1}_j – виручка від реалізації продукції у період часу t і $t-1$, грн.

Однак, у залежності від динаміки виручки від реалізації продукції можливо як одержання реальної додаткової доданої вартості, так і її втрата, так, при зростанні виручки величина умовної

додаткової доданої вартості буде дорівнювати її реально одержаній додатковій величині, а, при зниженні обсягів виробництва і реалізації, – сума уддв не зможе бути одержана реально по причині її зменшення через спад виручки.

Мінімальний обсяг виручки $V_{j\min}^t$, яка, при умові зниження показника ппс, забезпечить створення дв не нижче рівня попереднього періоду:

$$V_{j\min}^t = \frac{V_j^{t-1} - ПС_j^{t-1}}{1 - \frac{ПС_j^t}{V_j^t}} \quad (6)$$

Обсяг виручки, який буде перевищувати розрахований рівень $V_{j\min}^t$, забезпечить створення реальної додаткової ДВ за умови зниження показника ППС. Умови створення додаткової доданої вартості систематизовано в табл. 1.

Таблиця 1. Умови створення додаткової доданої вартості

Рівень ефективності для умов корпоративного управління ↑ - зростає ↓ - зменшується - не змінюється	$\Delta ППС^t$	$\Delta B = V^t - V^{t-1}$	УД ДВ	УДВ (-) УДВ (+)	Додаткова додана вартість (ДДВ)	Умови і обмеження	Створення ДДВ
↑	< 0	> 0 ↑	> 0	= 0	ДДВ = УДДВ > 0		+
↑	< 0	= 0	> 0	= 0	ДДВ = УДДВ > 0		+
↑	< 0	< 0 ↓	> 0	< 0	ДДВ > 0	$V^t > V_{\min}^t$	+
					ДДВ = 0, (через УДДВ = УДВ)	$V^t = V_{\min}^t$	0
					ДДВ < 0	$V^t < V_{\min}^t$	-
-	= 0	> 0 ↑	= 0	> 0	ДДВ > 0 = - (УДВ)		+
-	= 0	= 0	= 0	= 0	ДДВ = 0		0
-	= 0	< 0 ↓	= 0	< 0	ДДВ > 0 = - (УДВ)		-
↓	> 0	< 0 ↓	< 0	< 0	ДДВ < 0		
↓	> 0	= 0	< 0	= 0	ДДВ = УДДВ < 0		-
↓	> 0	> 0 ↑	< 0	< 0	ДДВ < 0		-
					ДДВ = 0		0
					ДДВ > 0	$V^t \geq DV^{t-1} / ЧДВ^t$	+

Показники ефективності діяльності підприємства для умов корпоративного управління та їх динамічні характеристики, результати факторного та кількісного аналізу дозволять одержати необхідну інформацію для визначення тенденцій зміни ефективності діяльності підприємства і пошуку можливостей зростання її результативності, що підвищить якість та цілеспрямованість процесу прийняття управлінських рішень менеджерами акціонерних товариств та забезпечить власників об'єктивною інформацією щодо процесу управління їх капіталом.

Література:

1. Курінной Е., Вакульчик О. Створення та розподіл доданої вартості в умовах корпоративного управління // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію - 2003. - №8. - С. 30-34.
2. Вакульчик О.М. Управління критерієм результативності діяльності підприємств корпоративного типу // Економіст.-2003.-№8. - С.41-43.